

Öölakon armos-
telusta.

I.

Nun asia kerran on
 heidän puheeffi, niin lie
 että wastaffaijeltäin fa
 affaa wulgaista. Wiäri

onfin jēšeg poobuurſā. Munten thō.
miehet se ſānetoratta hoōmy...
kellālatn panttun iēna kaſaiiohon pu-
heefeſnitotg... whhbeſ
ſā mitr... iſſū

r-itä sanottawata ailaanfaarna. Gh-
 kupa unnila keskustelussa jc molem-
 malleilla myhnythyläi sitenfin
 oliji mahdollista faeba riita-tunnista
 sellainen jopimus otkaan, jeta -fiit ta-
 bellinen edistydostet, mutta ei kumpai-
 jellekaan puwelle jättriji tähdellisen tap-
 yon fatterata tuntetta.

Mutta joskin 11-tuntien työy-
nän lyhentämisen vaatimus olisi-
kin talunmies, mieh jupen on
mahdoton suostua, koska se veisi ra-
kennusmestari konturssiin, kuten 11.
tehtävään vaiutettui. Tietäään asiaa
hetimitä ttehtyit ei voi tteitä. Mut-
kate nian wäghän todennuufaiseta se
pääntien työntotajain omas-
nista. Nyt he ovat antaneet
niht pari wiffoa, siis 10-tun-
tiwän mufaan 120 tuntia,
kämöllet festämänja paljon
toijajan menettämien, kuin
tyhntöwän suostumalla olisi-
niert. Työajan lyhentys
toijosja olisi tehnyt 120
120 wiojofja, eiwättähän.
nien tahdo sen kauempaa
ta työtöwättä.

உ. பி. ௫.

Osa 1

K. J. Ståhlbergin kirjoitukset Päivälehdessä vuosina 1894–1896

Tero Halonen

SANANVAPAUDEN PUOLUSTAJA

Osa 1

**K. J. Ståhlbergin kirjoitukset
Päivälehdessä vuosina 1894–1896**

© 2026 Tero Halonen

Kustantaja: BoD · Books on Demand, Mannerheimintie 12 B, 00100
Helsinki, bod@bod.fi

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273, 22763 Hampuri,
Saksa

ISBN: 978-952-89-2217-9

SISÄLLYSLUETTELO

Johdanto	7
Luettelo K. J. Ståhlbergin artikkeleista <i>Päivälehdessä</i> 1894–1896	10
I OSA: Ståhlberg ja <i>Päivälehti</i>	12
Ståhlberg ennen <i>Päivälehteä</i>	13
<i>Päivälehti</i> ja nuorsuomalainen julkisuus.....	13
Ståhlberg <i>Päivälehteen</i> 1894	17
Ståhlbergin <i>Päivälehti</i> -kirjoittamisen ensimmäinen kausi ...	19
II OSA: <i>Päivälehti</i> -kirjoitukset vuosina 1894–1896.....	22
Työkirjat ja irtolaisuus	23
Työkirjat ja irtolaisuus I (20.4.1894).....	26
Työkirjat ja irtolaisuus II (21.4.1894)	34
Työkirjat ja irtolaisuus III (20.5.1894)	41
Talonpoikaissäädyn äänioikeus	48
Talonpoikaissäädyn äänioikeus I (1.1.1895)	51
Talonpoikaissäädyn äänioikeus II (3.1.1895)	58
Talonpoikaissäädyn äänioikeus III (6.1.1895)	65
Talonpoikaissäädyn äänioikeus IV (8.1.1895).....	72
Talonpoikaissäädyn äänioikeus V (9.1.1895).....	80
Talonpoikaissäädyn äänioikeus VI (10.1.1895).....	86
Ulkomaiden äänioikeudet	91
Äänioikeusasia ulkomailla (5.10.1895).....	93
Yleinen äänioikeus Saksassa I (6.10.1895).....	98
Yleinen äänioikeus Saksassa II (9.10.1895).....	106

Äänioikeuden uudistus Itävallassa I (16.10.1895)	114
Äänioikeuden uudistus Itävallassa II (17.10.1895).....	122
Äänioikeusasia Hollannissa ja Belgiassa (23.10.1895) 129	
Äänioikeusasia Ruotsissa I (30.10.1895)	137
Äänioikeusasia Ruotsissa II (31.10.1895).....	145
Työmarkkinapolitiikka	151
Nykyisen työlakon johdosta (15.4.1896)	154
Työlakon arvostelusta I (25.4.1896).....	159
Työlakon arvostelusta II (26.4.1896).....	166
Pääoma ja työ palkan jaossa I (29.4.1896).....	171
Pääoma ja työ palkan jaossa II (1.5.1896)	176
Sovintolautakunta työriidoissa (10.5.1896).....	182
Vieläkin hra A. M:n työkumppaneista (16.5.1896).....	189
Vaalit, äänioikeus ja byrokratia.....	198
Äänioikeusasia ruotsinmielisten kokouksessa I (22.1.1896).....	200
Äänioikeusasia ruotsinmielisten kokouksessa II (23.1.1896).....	209
Senaatin toimivallan ja asiain käsittelyn muutos (15.8.1896).....	218
Talonpoikaissäädyn vaalit senaatissa I (19.8.1896)	225
Talonpoikaissäädyn vaalit senaatissa II (21.8.1896)	233
Talonpoikaissäädyn vaalit senaatissa III (23.8.1896) ..	238
Pappissäädyn vaalien tapa ja järjestys (19.11.1896).....	246
Lähteitä	250

JOHDANTO

Kaarlo Juho Ståhlberg (1865–1952) tunnetaan ennen kaikkea Suomen tasavallan ensimmäisenä presidenttinä ja valtiosääntöjuristina. Hänen toimintansa erittäin aktiivisena sanomalehtikirjoittajana pääasiassa *Päivälehdessä* ja sen seuraajassa *Helsingin Sanomissa* on jäänyt aikaisemmassa tutkimuksessa vähälle huomiolle. Ståhlbergin varhaisen journalistinuran tarkastelu auttaa ymmärtämään hänen myöhempää toimintaansa valtiomiehenä. Ståhlberg käytti sanomalehtikirjoittamista poliittisen ja juridisen vallan välineenä ja näin rakensi suomalaista oikeusvaltiota ja kansalaisyhteiskuntaa sekä myös omaa julkista ja poliittista imagoaan jo kauan ennen presidenttikauttaan.

K. J. Ståhlberg oli Suomen tasavallan ensimmäinen presidentti vuosina 1919–1925 ja Suomen tasavallan valtiosäännön keskeisin luoja. Hänen merkittävyytensä perustuu tinkimättömään legalismiin, jota hän toteutti myös journalistina. Hän oli myös muun muassa Keisarillisen Aleksanterin-Yliopiston hallinto-oikeuden ja taloustieteen apulainen 1894–1898, senaatin siviilitoimituskunnan protokollasihteeri 1898–1903, Helsingin kaupungin rahatoimikumarin apulainen 1903–1905, senaattori 1905–1907, hallinto-oikeuden professori 1908–1918, Korkeimman hallinto-oikeuden presidentti 1918–1919 ja lainvalmistelukunnan vanhempi jäsen 1926–1946. Kansanedustuslaitoksessa hän oli säätyvaltiopäivien valtiopäivämies (porvarissääty) 1904–1905, kansanedustaja 1908–1910 ja 1914–1918, eduskunnan puhemiehenä 1914 ja vielä myöhemmin kansanedustajana 1930–1933. Poliittisesti hän edusti Nuorsuomalaista puoluetta vuoteen 1918 asti ja oli sen jälkeen Kansallisen Edistyspuolueen keskeinen hahmo.

Vuosina 1894–1952 *Päivälehdessä* ja *Helsingin Sanomissa* julkaistiin yli 300 Ståhlbergin kirjoitusta. Tämä todistaa, että hän ei ollut pelkästään sanomalehtiavustaja vaan *Päivälehdessä* ja *Helsingin Sanomien* aktiivinen ja keskeinen aatteenmuodostaja ja pääkirjoittaja. Lisäksi hän oli *Päivälehdessä* johtokunnan varajäsen vuosina 1894–1900 ja *Helsingin Sanomien* johtokunnan jäsen ja toimituksen neuvotteleva jäsen vuosina 1904–1919 sekä myös päätoimittaja Eero Erkon sijainen vuosina 1903–1904.

Vuonna 1889 perustettu *Päivälehti* oli nuorsuomalaisen julkisuuden rakentaja ja poliittinen toimija. Sen palstoilla oikeudelliset, sosiaaliset, kielipoliittiset ja valtiosääntöiset kysymykset muuttuivat osaksi kansallista julkista keskustelua. *Päivälehti* oli etenkin ensimmäisen sortokauden aikana vuosina 1899–1904 sananvapauden ja perustuslaillisen opposition näkyvä tekijä, joka oli usein sensuurin vuoksi julkaisukiellossa ja jonka kohtalona oli lopulta joutua viranomaisten lakkauttamaksi vuonna 1904.

Ståhlberg julkaisi *Päivälehdessä* vuosina 1894–1904 yhteensä 75 kirjoitusta, joista 72 oli pääkirjoituksia. Ne käsittelivät oikeusvaltion ja kansalaisyhteiskunnan, poliittisen osallistumisen ja osallisuuden sekä sosiaalipoliittisen uudistamisen kysymyksiä autonomian ja venäläistämisaajan Suomessa. Ståhlberg käytti sanomalehtikirjoittamista oikeudellisen ja poliittisen argumentaation välineenä ja kytki sen nuorsuomalaiseen ohjelmaan. Hänen kirjoituksissaan sananvapauden ja journalismin puolustaminen tarkoitti oikeutta julkaista ja puolustaa mielipiteitä sanomalehdessä ja näin kansalaisten mahdollisuutta osallistua vapaasti julkiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Ståhlbergin *Päivälehti* -kirjoitukset osoittavat, miten sanomalehdistö sekä oikeusvaltion ja kansalaisyhteiskunnan puolustaminen sekä sosiaalinen uudistus liittyivät toisiinsa autonomian kriisivuosiina 1900-luvun vaihteessa.

Tämä teos tarkastelee vuosina 1894–1896 *Päivälehdessä* julkaistua Ståhlbergin 31 kirjoitusta, joista 30 oli pääkirjoituksia. Päähuomio on siinä, miten Ståhlbergin oikeusvaltio- ja kansalaisyhteiskunta-ajattelu sekä nuorsuomalainen sosiaalireformismi ja sananvapauden puolustaminen näkyivät *Päivälehdessä* 1890-luvulla.

Ståhlbergin kirjoitukset *Päivälehdessä* jakautuvat kahteen pääkauteen. Ensimmäinen kirjoituskausi vuosina 1894–1896 sijoittuu Ståhlbergin uran alkuvaiheeseen juristina, tutkijana ja nuorsuomalaisena reformistina. Se oli nuorsuomalaisen liberaalin ideologin alkukausi, jolloin hänen kirjoitustensa keskiössä olivat erityisesti äänioikeuskysymys ja sosiaalireformistisessa hengessä työläisten aseman parantaminen. Lehtikirjoitukset käsittelivät tuolloin muun muassa irtolaisuutta ja liikkumisvapautta, äänestysoikeuden laajentamista ja säätyedustuksen äänioikeuskysymyksiä sekä työväestön ongelmia.

Vuosina 1898–1903 Ståhlberg oli senaatin protokollasihteerin virassa eikä juurikaan kirjoittanut sanomalehteen. Vuoden 1901 lopulta heinäkuuhun 1902 ilmestyi muutama Ståhlbergin artikkeli. *Päivälehd*en varsinainen jälkimmäinen kirjoituskausi painottuu sortovuosiin 1903–1904, jolloin Ståhlberg kävi aktiivisesti laillisuustaistelua puolustamalla oikeusvaltiota ja esittämällä yhteiskunnan epäkohtia: Ståhlbergin kirjoitukset käsittelivät tuolloin muun muassa hallinnon lainalaisuutta, työttömyyttä ja työväenvakuutusta, äänioikeutta, maanvuokrausta ja maatalouspolitiikkaa, kaupunkien kasvua, ammattiopetusta ja kielikysymystä.

Päivälehti-kirjoitukset täydentävät kuvaa Ståhlbergin varhaisesta poliittisesta ajattelusta. Niissä Ståhlbergin laillisuusajattelu näyttäytyy jo 1800-luvun lopulla: se liittyi etenkin heikommassa asemassa olevien oikeusturvaan, poliittisen osallistumisen laajentamiseen, hallinnon epäkohtien korjaamiseen ja sosiaalisten kysymysten oikeudelliseen järjestämiseen. Näin kirjoitukset osoittavat, että Ståhlbergin myöhempi valtiosääntöajattelu rakentui jo varhain lain, tiedon, demokratian ja julkisen keskustelun varaan.

LUETTELO K. J. STÅHLBERGIN ARTIKKELEISTA *PÄIVÄLEHDESSÄ* 1894–1896

Päivälehdessä julkaistiin vuosina 1894–1896 yhteensä 31 Ståhlbergin artikkelia seuraavasti:

- 3 vuonna 1894
- 14 vuonna 1895
- 14 vuonna 1896

Suurin osa artikkeleista eli 30 artikkelia 31:stä on pääkirjoituksia eli sanomalehden ensimmäisiä kirjoituksia. Kaikissa artikkeleissa yhtä lukuun ottamatta on lopussa nimikirjaimet K. J. S., ja kaikki artikkelit on luetteloitu K. J. Ståhlbergin omiksi artikkeleiksi hänen henkilöarkistossaan.

20.4.1894: Työkirjat ja irtolaisuus I. [pääkirjoitus]

21.4.1894: Työkirjat ja irtolaisuus II. [pääkirjoitus]

20.5.1894: Työkirjat ja irtolaisuus III. [pääkirjoitus]

1.1.1895: Talonpoikaissäädyn äänioikeus I. [pääkirjoitus]

3.1.1895: Talonpoikaissäädyn äänioikeus II. [pääkirjoitus]

6.1.1895: Talonpoikaissäädyn äänioikeus III. [pääkirjoitus]

8.1.1895: Talonpoikaissäädyn äänioikeus IV. [pääkirjoitus]

9.1.1895: Talonpoikaissäädyn äänioikeus V. [pääkirjoitus]

10.1.1895: Talonpoikaissäädyn äänioikeus VI. [pääkirjoitus]

5.10.1895: Äänioikeusasia ulkomailla. [pääkirjoitus]

6.10.1895: Yleinen äänioikeus Saksassa I. [pääkirjoitus]

9.10.1895: Yleinen äänioikeus Saksassa II. [pääkirjoitus]

16.10.1895: Äänioikeuden uudistus Itävallassa I. [pääkirjoitus]

17.10.1895: Äänioikeuden uudistus Itävallassa II. [pääkirjoitus]

23.10.1895: Äänioikeusasia Hollannissa ja Belgiassa.

30.10.1895: Äänioikeusasia Ruotsissa I. [pääkirjoitus]

31.10.1895: Äänioikeusasia Ruotsissa II. [pääkirjoitus]

22.1.1896: Äänioikeusasia ruotsinmielisten kokouksessa I.

[pääkirjoitus]

- 23.1.1896: Äänioikeusasia ruotsinmielisten kokouksessa II.
[pääkirjoitus]
- 15.4.1896: Nykyisen työlakon johdosta. [pääkirjoitus]
- 25.4.1896: Työlakon arvostelusta I. [pääkirjoitus]
- 26.4.1896: Työlakon arvostelusta II. [pääkirjoitus]
- 29.4.1896: Pääoma ja työ palkan jaossa I. [pääkirjoitus]
- 1.5.1896: Pääoma ja työ palkan jaossa II. [pääkirjoitus]
- 10.5.1896: Sovintolautakunta työriidoissa. [pääkirjoitus]
- 16.5.1896: Vieläkin hra A. M:n työkumppaneista. [pääkirjoitus]
- 15.8.1896: Senaatin toimivallan ja asiain käsittelyn muutos.
[pääkirjoitus]
- 19.8.1896: Talonpoikaissäädyn vaalit senaatissa I. [pääkirjoitus]
- 21.8.1896: Talonpoikaissäädyn vaalit senaatissa II. [pääkirjoitus]
- 23.8.1896: Talonpoikaissäädyn vaalit senaatissa III. [pääkirjoitus]
- 19.11.1896: Pappissäädyn vaalien tapa ja järjestys. [pääkirjoitus]

I OSA

STÅHLBERG JA PÄIVÄLEHTI

Ståhlberg ennen *Päivälehteä*

Ståhlberg syntyi Suomussalmella 28. tammikuuta 1865 pappis- ja virkamiessukuun. Hänen isänsä Johan Gabriel Ståhlberg oli pappi, ja äiti Amanda Gustafva Castrén kuului pohjoispohjalaiseen sivistyneistösukuun. Isän kuolema vuonna 1873 jätti perheen vaikeaan taloudelliseen asemaan, mutta lasten koulutus säilyi perheen keskeisenä päämääränä. Perhetausta on tärkeä, koska siinä yhdistyivät kolme Ståhlbergin myöhemmässä elämässä ratkaisevaa piirrettä: suomenmielisyys, sivistyneistöperintö sekä omakohtaiset kokemukset niukuudesta ja sosiaalisesta epävarmuudesta.

Koulunsa Ståhlberg kävi Oulun suomalaisessa yksityislyseossa, jossa hän oli poikkeuksellisen lahjakas oppilas. Suomenkielinen koulu oli osa perheen fennomaanista maailmaa, jossa suomen kieli, suomalaiskansallinen sivistys ja yhteiskunnallinen nousu kuuluivat yhteen. Jo kouluaikana Ståhlberg kirjoitti oppilaiden käsinkirjoitettuun koululehteen ja toimi sen päätoimittajana.

Ylioppilaaksi Ståhlberg tuli vuonna 1884 ja aloitti opintonsa Keisarillisessa Aleksanterin-Yliopistossa. Hän suoritti opintonsa nopeasti ja valmistui molempain oikeuksien kandidaatiksi vuonna 1889. Opiskeluvuosina hän osallistui ylioppilaspolitiikkaan ja löysi poliittisen kotinsa nuorsuomalaisten liberaalista ja perustuslaillisesta piiristä. Hän myös osallistui ylioppilaiden kirjallisiin piireihin, joissa sanomalehtikirjoittaminen oli olennainen osa. Näin hän sai kokemusta sanomalehtityöstä ja oppi toimitustyön käytännöt, argumentoinnin ja sen, miten yhteiskunnallisia kysymyksiä muotoiltiin poliittisiksi puheenvuoroiksi. Opiskeluaikaan kuului myös toiminta *Finlandia*-lehden päätoimittajana vuosina 1887–1888. *Finlandia* oli nuoren vapaamielisen fennomaanisen sivistyneistön ruotsinkielinen julkaisu. Päätoimittajuus antoi Ståhlbergille kokemusta lehden linjan rakentamisesta, kirjoittajaverkoston ohjaamisesta ja julkisen keskustelun muodostamisesta. Se myös vahvisti hänen yhteyttään fennomaaneihin ja teki hänestä jo ennen *Päivälehti*-kirjoittamista toimijan, joka ymmärsi lehdistön merkityksen poliittisen ohjelman muotoilussa.

***Päivälehti* ja nuorsuomalainen julkisuus**

Vuonna 1889 perustetun *Päivälehd*en taustalla olivat ”nuoret” fenno-
maanit, kuten Eero Erkko, Juhani Aho ja Arvid Järnefelt, sekä muut
nuorsuomalaiseen piiriin kuuluneet toimijat. He halusivat perustaa
Helsinkiin uuden suomenkielisen sanomalehden, joka yhdistäisi
suomen kielen aseman vahvistamisen, kulttuurisen uudistumisen ja
liberaalin yhteiskuntapolitiikan. Pääkaupungin suomenkielinen sa-
nomalehti oli tuolloin *Uusi Suometar*, joka oli suomenmielinen mutta
edusti vanhasuomalaisia. *Päivälehti* syntyi tilanteessa, jossa suomalai-
suusliikkeen sisällä oli 1880-luvulla muotoutumassa ero vanhasuo-
malaiseen varovaisuuteen ja myöntyväisyyteen suhteessa venäläistä-
mispolitiikkaan sekä nuorsuomalaiseen liberalistiseen uudistuslin-
jaan, sosiaalireformismiin ja laillisuustaisteluun eli passiiviseen vas-
tarintaan. Näin *Päivälehd*en perustaminen oli samalla merkittävä osa
uuden poliittisen liikkeen järjestäytymistä.

Päivälehti oli 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun kansallisen he-
räämisen ja suomalaiskansallisen liikkeen keskeinen foorumi. Aat-
teellisenä ja kulttuurisena instituutiona se yhdisti suomenmielisyy-
den liberaaliin ja perustuslailliseen uudistusohjelmaan. Sen keskeisiä
tavoitteita olivat oikeusvaltion, demokratian, Suomen autonomian,
sananvapauden ja kansalaisyhteiskunnan puolustaminen ja edistä-
minen, kansalaisten osallistumisen lisääminen sekä sosiaalisten uu-
distusten esittäminen.

Vuonna 1894 nuorsuomalainen suuntaus erkani suomalaisen
puolueen sisällä julkaisemalla oman ohjelmansa. Siinä tavoitteina
olivat etenkin suomen kielen aseman vahvistaminen, yleinen ja yh-
täläinen äänioikeus, elinkeinojen vapaus, progressiivinen verotus,
maattomien ja työläisten oikeuksien parantaminen, kansakoululai-
toksen laajentaminen ja uusien ammattikoulujen perustaminen. Li-
säksi nuorsuomalaiset ajoivat sananvapautta rajoittavan ennakko-
sensuurin lakkauttamista.

*Päivälehd*en ympärille muodostui 1890-luvulla poikkeuksellisen
laaja nuorsuomalainen vaikuttajapiiri. Lehden perustajiin ja keskei-
siin toimittajiin kuuluivat päätoimittaja ja poliitikko Eero Erkko,

kirjailija ja lehtimies Juhani Aho, kirjailija Arvid Järnefelt, runoilija ja toimittaja Kasimir Leino, kirjailija ja poliitikko Santeri Ivalo sekä toimittaja ja poliitikko Tekla Hultin. Vaikuttajapiiri ulottui myös kulttuurielämään: siihen liittyivät muun muassa säveltäjä Jean Sibelius, säveltäjä ja kapellimestari Armas Järnefelt, taidemaalari Eero Järnefelt, taidemaalari Pekka Halonen, kirjailija Minna Canth, runoilija ja lehtimies J. H. Erkko, säveltäjä ja musiikkikriitikko Oskar Merikanto sekä runoilija, kirjailija ja kulttuurikriitikko Eino Leino.

Tämän laajan verkoston ympärille rakentui vähitellen nuorsuomalainen julkisuus, jonka keskeiseksi foorumiksi ja suunnan epäviralliseksi äänenkannattajaksi *Päivälehti* vakiintui. Lehti kokosi yhteen suomenkielisyyden kannattajia, liberaaleja ja perustuslaillisesti suuntautunutta sivistyneistöä. Nuorsuomalainen puolueorganisaatio oli vielä 1880-luvulla löyhä ja rakentui sanomalehtien, valtiopäivämiesten, opiskelijapiirien ja henkilöverkostojen varaan. Siksi *Päivälehti* toimi ennen puolueen vakiintumista vuonna 1905 nuorsuomalaisten julkisena ohjelmafoorumina ja organisaatiokeskuksena. Lehti teki nuorsuomalaisuudesta näkyvän vaihtoehdon vanhasuomalaiselle myöntäväisyydelle ja pelkälle kulttuuriselle suomalaismielisyydelle.

*Päivälehd*en verkosto tekee ymmärrettäväksi, millaiseen aatteelliseen julkisuuteen Ståhlberg liittyi. Ståhlbergille *Päivälehti* ja sanomalehtityö olivat varhainen poliittinen ja kansallinen koulu: hänen myöhempi roolinsa valtiosääntöjuristina, tasavallan ensimmäisenä presidenttinä ja laillisen järjestyksen puolustajana kasvoi tässä sanomalehtijulkisuudessa, jossa poliittiset tavoitteet oli perusteltava kirjoituksissa lain, oikeuksien ja institutionaalisen vastuun kielellä. Kun hänestä tuli vuonna 1919 tasavallan presidentti, *Päivälehd*en ja myöhemmin *Helsingin Sanomien* piirissä muotoutuneet periaatteet saivat jatkumon poliittisessa tehtävässä laillisen järjestyksen, tasavaltalaisen hallitusmuodon ja parlamentarismin takaajana.

*Päivälehd*en poliittisten kirjoitusten keskeiset teemat seurasivat johdonmukaisesti nuorsuomalaista ohjelmaa. Suomenkielisen sanomalehden lähtökohtana oli suomenmielisyy

suomalaisen kulttuurin ja sivistyksen edistäminen. *Päivälehti* liitti kielipolitiikan myös kirjallisuuteen, koulutukseen, kansanvalistukseen, kansansivistykseen ja modernin kansalaisyhteiskunnan rakentamiseen. Juhani Ahon, Arvid Järnefeltin ja muiden kirjallisten toimittajien merkitys oli tässä ratkaiseva: heidän kauttaan suomalaisuus ja suomenkielisyys muuttuivat lehden palstoilla kulttuurisesti vetoavaksi ja poliittisesti käyttökelpoiseksi uudistusohjelmaksi.

Toinen keskeinen teema oli demokratia eli kansanvaltaisen poliittisen edustuksen ja äänioikeuden laajentaminen sekä sananvapauden puolustaminen. Nuorsuomalaiset vaativat 1890-luvulta alkaen varallisuuteen ja maatilan verolukuun perustuvien ääniasteikkojen poistamista vaaleista sekä siirtymistä ”yksi mies, yksi ääni” -periaatteeseen. Tavoite koski säädyn sisäistä yhtäläistä äänioikeutta valtiopäivämiesvaaleissa, ei vielä yleistä äänioikeutta. *Päivälehti* puolusti valtiopäivien säätyjärjestelmän uudistamista, äänioikeuden kehittämistä ja laajentamista, ääniasteikkojen kaventamista, kunnallisen itsehallinnon vahvistamista sekä kansalaisten poliittisen osallistumisen lisäämistä. Näin lehti muotoili julkisuudessa sitä, miten nuorsuomalaisessa hengessä suomalaisuusliikkeen tuli siirtyä pelkästä kieli- ja kulttuuripuolustuksesta kohti kansanvaltaista ja liberaalia yhteiskuntapolitiikkaa.

Kolmas nuorsuomalaisten teema oli oikeusvaltio eli perustuslaillisuuden puolustus, hallinnon lainalaisuus ja virkavaltaisuuden arvostelu. Siihen liittyivät kiinteästi sananvapauden, laillisuuslinjan ja autonomian puolustaminen venäläistämistoimia vastaan. Tämä kokonaisuus nousi 1900-luvun alun sortokauden aikana yhä hallitsemammaksi. *Päivälehti* seurasi tarkasti viranomaisten toimintaa, byrokratian toimivuutta, painovapauden rajoituksia, vaalimenettelyjä ja kansalaisten oikeusturvaa. Kasvavan venäläistämisen ja laittomuudeksi koettujen toimien oloissa lehti korosti, että julkisen vallan tuli olla sidottu lakiin, perustuslaillisiin oikeuksiin ja kansalaisten oikeusturvan kunnioittamiseen. Sanomalehtien toimintaympäristöä muutti vuonna 1891 sensuuriasetus, joka siirsi sanomalehtien ennakkosensuurin Painoasiain ylihallitukselta venäläiselle kenraalikuvernöörille ja teki ennakkosensuurista lehdistön arkea:

Teos tarkastelee K. J. Ståhlbergin varhaista toimintaa sanomalehtikirjoittajana *Päivälehdessä* ja nuorsuomalaisena poliittisena ajattelijana vuosina 1894–1896.

Suomen ensimmäisenä tasavallan presidenttinä ja merkittävänä valtiosääntöjuristina tunnetun Ståhlbergin myöhempää toimintaa ohjanneet periaatteet muotoutuivat jo hänen varhaisella journalistikaudellaan. Kirjoituksissaan hän nivoi yhteen oikeusvaltion, demokratian ja sosiaaliset uudistukset sekä korosti hallinnon lainalaisuutta, kansalaisten yhdenvertaisuutta ja poliittisen osallistumisen laajentamista.

Kirja valaisee Ståhlbergin valtiomiesuran aatteellisia lähtökohtia ja sanomalehdistön merkitystä suomalaisen kansalaisyhteiskunnan rakentamisessa.

